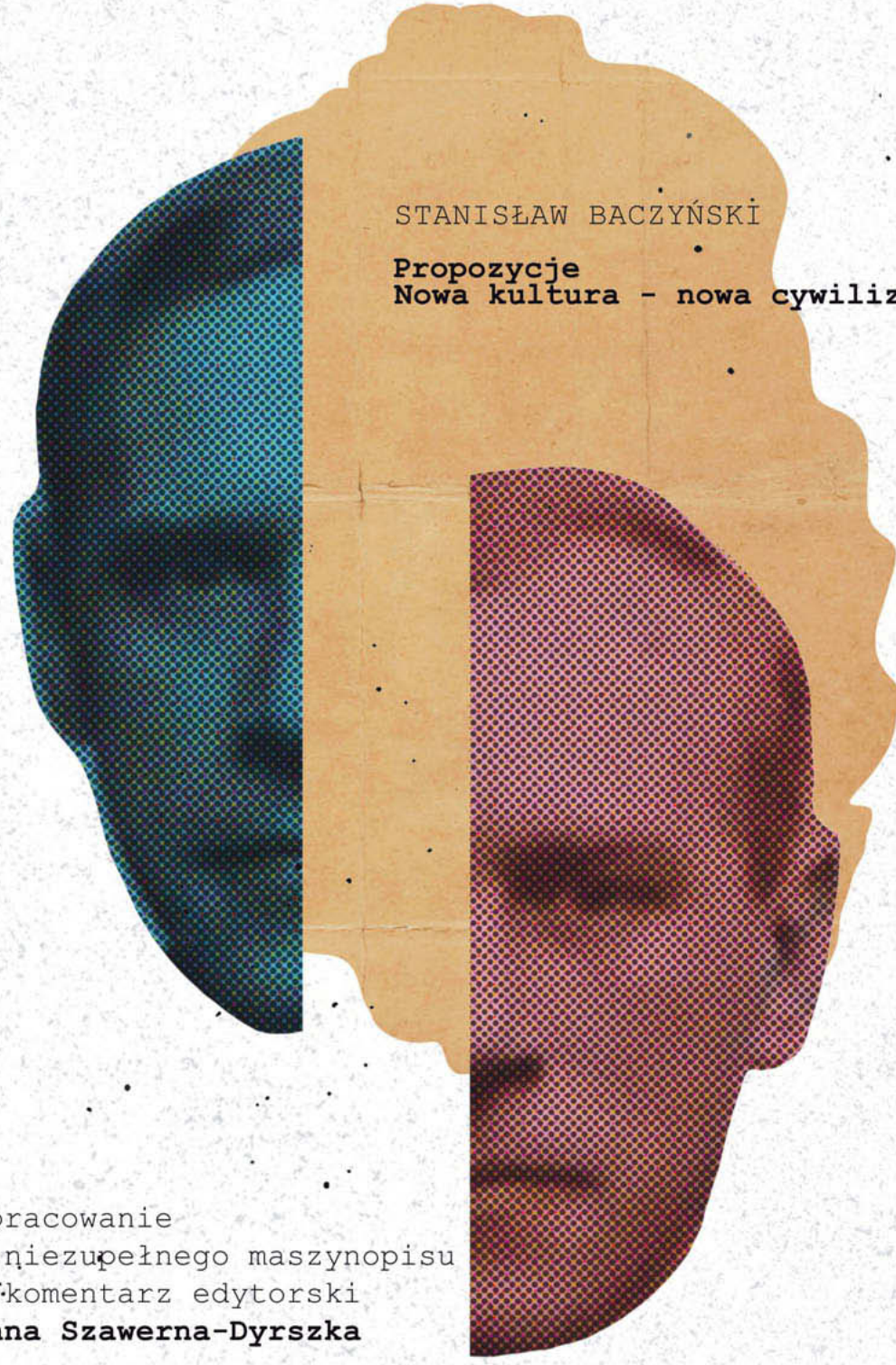

STANISŁAW BACZYŃSKI

Propozycje
Nowa kultura - nowa cywilizacja

Opracowanie
z niezupełnego maszynopisu
i komentarz edytorski

Anna Szawerna-Dyrzka

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Stanisław Baczyński

Propozycje

Nowa kultura - nowa cywilizacja

Stanisław Baczyński

Propozycje

Nowa kultura – nowa cywilizacja

Opracowanie z niezupełnego maszynopisu
i komentarz edytorski

Anna Szawerna-Dyrszka

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2021

[Kup książkę](#)

Recenzent

Mateusz Antoniuk

Patronat honorowy

[Kup książkę](#)

Spis treści

Wprowadzenie do lektury • 7

Archiwum • 7

Geneza • 13

Maszynopis • 18

Zasady edycji • 25

Propozycje. Nowa kultura - nowa cywilizacja

Treść [spis pierwszy] • 31

Wstęp • 33

Część I. Nowa cywilizacja • 43

I. Sens historii i programy dziejowe • 45

II. Zmierzch kultury Zachodu (Oswald Spengler) • 58

III. Filozofia pocieszenia (Hermann Keyserling) • 72

IV. Madrość i wiara (od Chomiakowa do Bierdiajewa) • 81

V. Narodziny Antychrysta (rewolucja w Rosji; od Marksa do Lenina) • 103

VI. Imperializm gospodarczy (faszyzm i faszysci) • 131

VII. Likwidacja epoki • 143

Część II. Nowa kultura • 161

I. Dwa światy • 163

II. Religia (tragedie chrystianizmu) • 177

III. Ku nowej filozofii (od idealizmu do relatywizmu) • 179

IV. Przewartościowanie kultury (modernizm a nowa sztuka) • 186

V. Nowa architektura • 199

VI. Sztuki plastyczne • 206

VII. Literatura i poezja • 214

VIII. Teatr i sztuka wynalazków • 223

IX. Kultura powszechna • 225

Treść [spis drugi] • 235

Uzupełnienia • 237

Stanisław Baczyński: *Literatura i poezja* (fragment) • 237

Stanisław Baczyński: *Przyszłość kultury wobec cywilizacji nowoczesnej*
(fragment) • 239

Stanisław Baczyński: *Prawa rozumu. Emil Meyerson* • 241

Stanisław Baczyński: *Religia przyszłości* • 246

Stanisław Baczyński: *Teatr mas* • 253

Stanisław Baczyński: *Ku nowej filozofii* • 258

Stanisław Baczyński: *Filozofia wielości (Bertrand Russell)* • 262

Spis nazwisk i dzieł • 269

Dodatek • 275

Wprowadzenie do lektury

Archiwum

Nazwisko Stanisława Baczyńskiego pojawia się najczęściej w kontekście biografii poety Krzysztofa Kamila Baczyńskiego. Historia tak się potoczyła, że w społecznej pamięci bycie ojcem pozostaje najważniejszą – jeżeli nie jedyną – życiową rolą Stanisława. W przeciwieństwie do sławnego syna ojciec rzadko bywał głównym bohaterem wspomnień osób jemu współczesnych. Wyjątek w tym względzie stanowi obszerna opowieść Edmunda Semila, przyjaciela Stanisława Baczyńskiego, opublikowana w 1960 roku w „Twórczości”¹, a powtórzona w 1967 roku w szkicu *Ojciec i syn* zamieszczonym w książce wspomnień o Krzysztofie Kamile Baczyńskim². Ten gest repetycji tłumaczyć można nie tyle koniecznością przedstawienia intelektualnego i światopoglądowego rodowodu poety, ile potrzebą utrwalenia wyjątkowej – jak sądził autor – osobowości i biografii jego ojca. Tragiczna historia syna wydaje się tu, paradoksalnie, tylko pretekstem.

Świadkiem epoki, który ocala pamięć o Stanisławie Baczyńskim ze względu na niego samego, był również Stanisław Płoski. Jak Semil, nie wahał się on uznać Baczyńskiego za „wybitnego”³. Wspominając go w 1945 roku na łamach miesięcznika „Lewy Tor”, pisał:

Baczyński był postacią nieprzeciętną nawet dla epoki pierwszej wojny światowej i ówczesnej walki zbrojnej o niepodległość Polski, która przecież, jak wszystkie wielkie epoki, wydobywała z ludzi tkwiące w nich nader różnorodne możliwości. I na tym tle postać Baczyńskiego odbija swą barwnością i rozmachem⁴.

¹ Zob. E. Semil, *Stanisław Baczyński (krytyk zapomniany 1890–1939)*, „Twórczość” 1960, nr 9, s. 54–62. To bezcenne źródło wiedzy o życiu i działalności Baczyńskiego uzupełnia fragment książki Semila *Przed drugą wojną była pierwsza. Wspomnienia uczestnika rewolucji*, Warszawa 1965. Zob. tamże, s. 44–46.

² Zob. E. Semil, *Ojciec i syn*, w: *Żołnierz, poeta, czasu kurz... Wspomnienia o Krzysztofie Kamile Baczyńskim*, red. Z. Wasilewski, Kraków 1970, s. 15–67.

³ S. Płoski, *Stanisław Baczyński*, „Lewy Tor” 1954, nr 2, s. 62–65.

⁴ Tamże, s. 62.

To właściwie wszystkie relacje współczesnych Stanisławowi, w których jego postać znajduje się w centrum uwagi. W pozostałych źródłach zajmuje miejsce na marginesach opowieści o Krzysztofie Kamilu. Należą do nich wspomnienia Zbigniewa Baczyńskiego i Witolda Stankiewicza, zamieszczone w monograficznym numerze „Poezji” poświęconym poecie⁵, oraz fragmenty biograficznych książek Wiesława Budzyńskiego, w dużym stopniu wykorzystujących pisemne i ustne narracje z przeszłości⁶. Ziarna losu ojca można także wyłuskać z niektórych szkiców składających się na tom wspomnień o synu zatytułowany *Żołnierz, poeta, czasu kurz...*⁷

Stanisław Baczyński – we wczesnej młodości anarchista, potem socjalista, żołnierz, a wreszcie pisarz, krytyk i historyk literatury, publicysta, pedagog, redaktor, wydawca pism – pozostawił po sobie książki, artykuły rozsiane w periodykach, opracowania literatury pięknej, podręczniki i przekłady⁸. Nie znalazł jednak dotąd ani swego biografa, ani badacza, który z uwagą pochyliłby się nad dorobkiem jego krótkiego życia. Niewiele straciła na aktualności opinia, którą Kazimierz Wyka dzielił się w 1961 roku z czytelnikami książki o Krzysztofie Kamilu Baczyńskim:

Ojciec Krzysztofa jest dzisiaj postacią raczej zapoznaną, i to całkiem niesłusznie. Autorowi *Sytego Parakleta i głodnego Prometeusza*, *Sztuki walczącej*, *Losów romansu*, *Powieści kryminalnej*, *Literatury w ZSRR* i innych książek krytycznych należy się bowiem właściwe miejsce w dziejach krytyki literackiej okresu międzywojennego, szczególnie na tle pierwszego dziesięciolecia. Stanisław Baczyński był podówczas krytykiem podejmującym liczne próby syntetycznych ocen rozwijającego się nowego okresu literackiego. Niezwiązany bliżej z żadnym z ówczesnych ugrupowań ideowo-artystycznych, pozostał jednak na samotnym marginesie. [...] W każdym razie postulat wydania bodaj wyboru jego pism zdaje się być poza wszelką dyskusją⁹.

⁵ Zob. Z. Baczyński, *Ze wspomnień rodzinnych*, „Poezja” 1989, nr 1, s. 126–130; W. Stankiewicz, *W archiwum nie tylko pamięci*, „Poezja” 1989, nr 1, s. 135–136.

⁶ Zob. W. Budzyński, *Dom przy Hołówki*, w: Tenże, *Miłość i śmierć Krzysztofa Kamila. Biografia K.K. Baczyńskiego*, Warszawa 1999, s. 76–90; Tenże, *Literaci z Hołówki. I. Stanisław Baczyński*, w: Tenże, *Dom Baczyńskiego*, Warszawa 2000, s. 158–166; Tenże, *Biały*, w: Tenże, *Testament Krzysztofa Kamila*, Warszawa 1998, s. 75–97.

⁷ Zob. M. Turlejska, *Serce jak obłok*, w: *Żołnierz, poeta...*, s. 68–85; A. Maliszewski, „*Wiersze wybrane*”, w: *Żołnierz, poeta...*, s. 141–145; K. Lubelczyk, „*Emil*”, w: *Żołnierz, poeta...*, s. 99–105.

⁸ Do najważniejszych książek Baczyńskiego należą: *Sztuka walcząca*, Lwów–Poznań 1923; *Syty Paraklet i głodny Prometeusz (najmłodsza poezja polska)*, Kraków–Warszawa 1924; *Losy romansu*, Warszawa 1927; *Prawo sądu*, Warszawa 1930; *Powieść kryminalna*, Kraków–Warszawa 1932; *Rzeczywistość i fikcja (współczesna powieść polska)*, Warszawa 1939.

⁹ K. Wyka, *Krzysztof Baczyński (1921–1944)*, Kraków 1961, s. 6.

Wydaje się, że ów postulat autor kierował do konkretnego badacza, który rok wcześniej opublikował w „Nowej Kulturze” artykuł *Krytyk zapomniany (Stanisław Baczyński 1890–1939)*¹⁰, przywołany zresztą przez Wykę w cytowanej książce¹¹. Być może znał on już wtedy plany Andrzeja Kijowskiego – bo o nim tu mowa – związane z wydaniem zbioru prac krytyka. Tak czy inaczej w roku 1963 Kijowski zrealizował postulat Wyki, publikując we własnym wyborze i opracowaniu *Pisma krytyczne Baczyńskiego*¹². Tom okazał się jedynym wydaniem po wojnie wznowieniem fragmentów najważniejszych książek tego autora. Jeżeli oprócz wydawnictw nieperiodycznych wziąć pod uwagę także jego artykuły ukazujące się w prasie międzywojennej, trzeba stwierdzić, że wybór Kijowskiego zawiera tylko niewielką część wszystkich publikacji Baczyńskiego. Dopiero w roku 2012 przedrukowano kilka kolejnych, wybranych spośród wielu, jakie ukazały się w latach 1929–1930 w redagowanym przez Baczyńskiego miesięczniku „Europa”. Znalazły się one wśród tekstów innych autorów przypomnianych w antologii tego pisma opracowanej przez Andrzeja Stanisława Kowalczyka¹³.

Do tej pory jedynym przykładem wnikliwej refleksji nad krytycznym pisarstwem Baczyńskiego pozostają efekty badań Kijowskiego. Co prawda, od czasu do czasu w czasopismach i monografiach literaturoznawczych pojawiają się artykuły o Baczyńskim, ale ich autorzy, zainteresowani tą twórczością tylko okazjonalnie, ograniczają się do analiz szczegółowych bądź ogólnych rozpoznań wstępnych¹⁴. Brak systematycznych badań nad biografią i całością spuścizny krytyka sprawia, że opinia Wyki sprzed 60 lat nadal pozostaje w mocy. Wypada więc za nim powtórzyć: Baczyński „jest dzisiaj postacią raczej zapoznaną, i to całkiem niesłusznie”¹⁵.

¹⁰ A. Kijowski, *Krytyk zapomniany (Stanisław Baczyński 1890–1939)*, „Nowa Kultura” 1960, nr 11, s. 5, 7.

¹¹ Zob. K. Wyka, *Krzysztof Baczyński...*, s. 114, przypisy 6 i 7.

¹² S. Baczyński, *Pisma krytyczne*, wyboru dokonał i wstępem poprzedził A. Kijowski, Warszawa 1963.

¹³ *Europa 1929–1930. Antologia*, wybór, opracowanie i postowie A.S. Kowalczyk, Warszawa 2012.

¹⁴ Zob. np. M. Stępień, *Obowiązek i prawo oceny. O Stanisławie Baczyńskim*, „Literatura” 1977, nr 36, s. 2–3 (zmieniona i rozszerzona wersja tego artykułu ukazała się w piśmie „Zdanie” 2015, nr 3–4, s. 83–93); R. Kanarek, *Stanisław Baczyński jako krytyk nowej sztuki*, „Prace Polonistyczne” 1984, seria 40, s. 81–113; K. Krasuski, *Stanisław Baczyński: społeczna morfologia literatury*, w: Tenże, *Społeczne ramy literatury. Wątki socjologizujące w polskiej krytyce literackiej (1900–1950)*, Katowice 1989, s. 120–129; M. Kisiel, *Stanisław Baczyński, krytyk z lamusa*, „Twórczość” 1990, nr 9, s. 114–116; Tenże, *Prawo sądu. O Stanisławie Baczyńskim*, w: *Czytanie Dwudziestolecia III*, t. 2, red. E. Hurnikowa, E. Wróbel, Częstochowa 2012, s. 9–14 (artykuł jest rozszerzoną wersją wcześniejszego tekstu); E. Bartos, *Smak literatury. O „Losach romansu” Stanisława Baczyńskiego*, w: *Czytanie Dwudziestolecia IV*, t. 2, red. E. Wróbel, J. Warońska, Częstochowa 2016, s. 257–267; W. Kajtoch, *Stanisława Baczyńskiego teoria kryminatu*, „Literatura i Kultura Popularna” 2019, t. 25, s. 213–236.

¹⁵ Zob. przypis 9.

Nad wyraz skromne archiwum wznovionych po wojnie prac Baczyńskiego, a także materiałów o nim oraz jego twórczości skłoniło mnie, historyczkę literatury, do poszukiwań źródeł, od których można by zacząć „odpominanie” autora *Sytego Parakleta i głodnego Prometeusza*. Skoro tak mało o nim wiemy, to żadna nowa informacja nie jest bez znaczenia. Warto więc w końcu zrobić to, co już dawno uczyniono dla wiedzy o synu Baczyńskiego, czyli zadbać „o skrzętne zgromadzenie wszelkich dostępnych, nawet incydentalnych, niewiele wnoszących okrucichów dokumentacji i pamięci”¹⁶. Ponowoczesna kariera pojęcia „archiwum” nie zniechęciła mnie do przesiadywania w gmachach będących – zgodnie z greckim źródłosłowem – siedzibą starej pocziwej instytucji archiwum. Usankcjonowała jednak moje myślenie o spotkaniu z ukrytymi tam świadectwami indywidualnego losu jako „intymnej relacji zrodzonej z doświadczeń znajdowania, korzystania, zapamiętywania”¹⁷.

Potrzeba „znajdowania i korzystania” wiedzy badacza do kilku archiwów chroniących ślady istnienia autora *Rzeczywistości i fikcji*. Świat jego żołnierskiej przeszłości, o którą upominał się Wyka¹⁸, otwiera lektura akt osobowych zgromadzonych w Centralnym Archiwum Wojskowym¹⁹. Te utrwalające chronologię, wszelako niewiele mówiące o przebiegu zdarzeń, dokumenty służbowe okazały się – dość nieoczekiwanie – fascynującym źródłem procesu konstruowania pamięci, który przedstawiłam w opowieści o nieznanach epizodach z żołnierskiej biografii Baczyńskiego²⁰.

¹⁶ J. Lewandowski, *Wokół biografii Krzysztofa Kamila Baczyńskiego*, „Aneks” 1979, nr 22, s. 117.

¹⁷ Por. G. Palladini, M. Pustianaz [kuratorzy], *Leksykon archiwum afektywnego*, red. polskiego wydania K. Tórz, Gdańsk–Warszawa 2015, s. 8. Podobnie jak autorzy tej książki, badanie archiwum uważam za praktykę afektywną i krytyczną.

¹⁸ „Godne jest [...] pamięci stanowisko polityczne Baczyńskiego-ojca i ewolucja tego stanowiska. Syn lwowskiego krawca, byłego powstańca z roku 1863, od lat gimnazjalnych związany z ruchem socjalistycznym, podległy także wpływom anarchizmu, u wstępu do niepodległości i w jej początkach zapisał najbardziej znamienne karty swojego życiorysu. Szef żandarmerii strzeleckiej na Warszawę, za frontem rosyjskim prowadzący robotę dywersyjną, beliniak, działacz plebiscytowy na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie, w powstaniu śląskim dowódca oddziałów dywersyjnych na tyłach wroga [...] ojciec Krzysztofa był człowiekiem, o którym napisano: »mógłby być bohaterem którejś powieści Andrzeja Struga albo nawet Kadena: trochę Marek Świda, trochę Rasiński z *Gene-rała Barcza* [...]«”. K. Wyka, *Krzysztof Baczyński...*, s. 7.

¹⁹ Dokumenty osobowe Baczyńskiego należą do Kolekcji Akt Personalnych Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW) i oznaczone są następującymi sygnaturami: I.481.B.368; I.481.B.371; O6.O6.1932 KNzM; I.482.83-7942,VM; I.482.88-8261,VM.

²⁰ A. Szawerna-Dyrzka, *Oreż i pióro. Nieznane epizody z żołnierskiej biografii Stanisława Baczyńskiego*, „Pamiętnik Literacki” 2021, z. 4, s. 219–236.

O życiu prywatnym oraz twórczości pisarza zaświadczać materiały przechowywane w zbiorach rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Biblioteki Narodowej oraz Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Najwcześniej – bo w 1953 roku – spadkobiercy Stefani Baczyńskiej przekazali niewielki zbiór dokumentów bibliotece akademickiej. Dostępny pod nazwą *Papiery Stanisława Baczyńskiego*²¹, zawiera bezcenny z punktu widzenia niniejszej edycji brulion z wypisami z dzieł dotyczących filozofii, historii kultury i cywilizacji (o tym zeszycie będzie jeszcze mowa w kolejnym rozdziale).

W 1964 roku Kazimierz Wyka odsprzedał Bibliotece Narodowej kolekcję, która w katalogu rękopisów opisana została pod nazwą *Dokumenty rodziny Baczyńskich*²². Zaledwie kilka z nich bezpośrednio dotyczy Stanisława – są to rękopis wiersza i dwa wycinki prasowe artykułu jego autorstwa (opublikowanego pośmiertnie w sierpniu 1939 roku) oraz spisane na maszynie *curriculum vitae* z poprawkami naniesionymi ręką Stefani Baczyńskiej.

Najcenniejszy zbiór autografów oraz innych papierów pozostałych po Baczyńskim trafił do Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie. Uporządkowany w kilkunastu teczkach stanowi dziś najobszerniejsze – choć dalekie od kompletności – powszechnie dostępne archiwum pisarza. Warto opowiedzieć dzieje tej kolekcji, zaczynając od końca.

Rękopisy zostały zakupione przez Muzeum Literatury w 1986 roku od Ewy Radzikowskiej. Była ona córką przyjaciół Stefani Baczyńskiej – Zofii i Zbigniewa Radzikowskich. Baczyńska poznała ich w Aninie, dokąd przeprowadziła się jesienią 1942 roku, zostawiając warszawskie mieszkanie w bloku przy ulicy Hołówki 3 Krzysztofowi i jego żonie Barbarze. Ewa Radzikowska, która od 1943 roku była uczennicą Baczyńskiej (najpierw w prywatnej szkole w Aninie, a potem na tajnych kompletach)²³, po wojnie została aktorką. Zapewne nie przypadkiem właśnie ona zagrała rolę sanitariuszki w paradokumentalnym filmie *Dzień czwarty*, ukazującym ostatnie dni życia Krzysztofa Kamila Baczyńskiego (film nakręcony został w 1984 roku według scenariusza i w reżyserii Ludmiły Niedbalskiej).

²¹ *Papiery Stanisława Baczyńskiego* opatrzone są numerem 1348. Zob. *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 4, oprac. H. Kozerska, W. Stummer, M. Tyszkowa, Warszawa 1990, s. 3–4.

²² Zob. *Dokumenty rodziny Baczyńskich*, w: *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*, t. 9, oprac. B. Koc, Warszawa 1979, poz. IV.7965. Zbiór od niedawna jest dostępny w Repozytorium Cyfrowym Biblioteki Narodowej Polona: <https://polona.pl/item/dokumenty-rodziny-baczynskich,MjYzNTgoOTg/o/#info:metadata> (dostęp: 19.11.2021).

²³ Zob. wspomnienia Radzikowskiej o Stefani Baczyńskiej zamieszczone w: W. Budzyński, *Testament Krzysztofa Kamila*, Warszawa 1998, s. 260–262.

Przyjaźń z małżeństwem Radzikowskich trwała aż do śmierci Baczyńskiej w roku 1953, co odzwierciedla następujący zapis w sporządzonym przez nią testamentie:

W sprawie ruchomości i reszty pozostałych po mnie cenniejszych przedmiotów²⁴ pozostawiam list do przyjaciół moich pp. Radzikowskich Zofii i Zbigniewa (Warszawa, Polna 42) do rozporządzenia zgodnie z moją prośbą lub ich osobistą decyzją.

W tym również liście będą zawarte szczegóły dotyczące mego pochówku²⁵.

„Ruchomości” Baczyńskiej, czyli rękopisy i papiery pozostałe po niej oraz jej mężu, spadkobiercy przechowywali do 1986 roku. Wówczas Ewa Radzikowska sprzedała dokumenty Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie. Może spełniła w ten sposób ukrytą w liście prośbę Baczyńskiej, a może była to jej „osobista decyzja”.

Z przejętej przez muzeum spuścizny obojga pisarzy utworzono zbiory, stanowiące dziś osobne archiwa – Stanisława Baczyńskiego i Stefani Baczyńskiej. Prawie wszystkie zgromadzone w nich materiały posiadają adnotację: „zakup. od Ewy Radzikowskiej”. Tylko kilka dołączonych później dokumentów pochodzi z innych źródeł.

Papiery po Baczyńskim zostały usystematyzowane w dwunastu teczkach o numerach inwentarzowych od 3201 do 3213 wedle porządku, jaki zaprowadził i opisał archiwista. Pierwsze cztery teki zawierają fragmenty maszynopisów i rękopisów prac historycznoliterackich, zarówno opublikowanych (*Literatura w ZSRR, Rzeczywistość i fikcja*), jak i nieopublikowanych (urywki niedokończonej rozprawy o literaturze radzieckiej, przygotowywanej na podstawie wykładów wygłaszanych w Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie; maszynopis zatytułowany *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*). W kolejnych trzech teczkach pomieszczono niepełne maszynopisy i autografy prac historycznych, które autor pisał na zlecenie Ministerstwa Spraw Wojskowych (*Litwa a Polska*, praca o Górnym Śląsku, *Spisz i Orawa*). Następna – ósma – teczka zgodnie z opisem archiwisty skrywa „fragmenty pracy o charakterze filozoficznym”, której tytułu nie znamy. Akta z numerem dziewiątym zawierają rękopi-

²⁴ Ocalała z powstania część biblioteki (w tym księgozbiór męża) Baczyńska zapisała Bibliotece Narodowej, a portret Stanisława pędzła Mariana Puffkego oraz obraz Władysława Strzemińskiego (malowany na szkle), który pisarz w 1926 roku otrzymał od autora – Muzeum Narodowemu. Jednak żadnej z tych prac nie ma w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie.

²⁵ S. Baczyńska, *Testament*, w: J. Andrzejewski i in., *Pod okupacją. Listy*, wstęp M. Wyka, w tom ułożył, przypisami i notą wydawcy opatrzył M. Urbanowski, Warszawa 2014, s. 307–308.

sy „utworów drobnych”. Należą do nich między innymi wiersze i krótkie prozy poetyckie, fragment „nieustalonego” opowiadania, kilka prób dramatycznych. Kolejny zespół dokumentów to urywki artykułów, wśród których znajduje się pierwsza redakcja szkicu o Karolu Irzykowskim *Pogromca absolutu*, drukowanego w książce *Sztuka walcząca*²⁶. Zbiór o nazwie *Materiały warsztatowe* rozmieszczono w dwóch tomach/teczkach, oznaczonych jednak tym samym numerem – jedenaście. Zgromadzone tu dokumenty – plany, szkice, notatki, bibliografie, wypisy z różnych książek – dotyczą prac, które pozostały na zawsze w fazie projektu. Ostatecznego kształtu nigdy nie nabrały między innymi praca o roboczym tytule *Książka a dziecko*, rozprawa o etyce nowoczesnego człowieka czy niezwykle ambitnie zamierzona (na co wskazują ocalałe zapiski i tabele) synteza *Dzieje myśli*.

Archiwum Baczyńskiego ze zbiorów Muzeum Literatury jest, co oczywiste, bezcennym źródłem dla monografisty pisarza, ale nie tylko. Wnikliwa lektura dokumentów rzuca światło na szersze, a wciąż nie dość poznane, zjawiska w kulturze dwudziestolecia międzywojennego, jak na przykład meandryczne dzieje polskiej myśli krytycznej i intelektualnej. W tej perspektywie szczególnego znaczenia nabiera teczka trzecia (o numerze inwentarzowym 3203), na której archiwista napisał: *Propozycje*. Wewnątrz znajduje się gruby foliał (o wymiarach 34 × 21 cm i mniej) oprawiony w jasnobrązową twardą okładkę. Biała wyklejka osłania stronę tytułową z zapisem: Stanisław Baczyński *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*. Maszynopis przykuwa uwagę, gdyż pracy o takim tytule nie ma wśród druków autora *Rzeczywistości i fikcji*. Czyżby wpadła na trop czystopisu dzieła, o którym Andrzej Stanisław Kowalczyk pisał: „Znamy tylko fragmenty tej pracy, drukowane w 1929 i 1930 roku w miesięczniku »Europa«”²⁷?

Geneza

Na temat okoliczności, w jakich rodziła się książka o współczesnej autorowi kulturze europejskiej, wiemy tylko tyle, ile zdradzają następujące wyimki z biogramu pisarza, zachowanego jako maszynopis w *Dokumentach rodziny Baczyńskich*:

W 1925 r. we wrześniu: podróż do Paryża, na Wschód (Grecja, Turcja, Palestyna, Egipt). Powrót do Paryża, tam przygotowuje *Propozycje*, studia

²⁶ S. Baczyński, *Pogromca absolutu* (Karol Irzykowski), w: Tenże, *Sztuka walcząca...*, s. 97–116.

²⁷ A.S. Kowalczyk, *Na spotkanie Europy. Poślowie*, w: *Europa 1929–1930. Antologia...*, s. 232.

nad duchem współczesnej kultury europejskiej, ukończone w 1929 roku, ale niewydane.

W kwietniu 1926 roku powrót do Warszawy [...] ²⁸.

Żadne szczegóły jedynej zagranicznej wyprawy Baczyńskiego nie są znane. W nielicznych pracach o autorze *Powieści kryminalnej* znaleźć można tylko informacje z cytowanego *curriculum vitae*. Wszelako istnieje źródło, które rzuca trochę światła na paryskie początki pracy nad *Propozycjami*. To zapisany ręką Baczyńskiego zeszyt z tytułem na okładce: „Filozofia, kultura i cywilizacja Zachodu” ²⁹. Brulion zawiera wypisy z lektur będących bez wątpienia podstawą przemyśleń wyrażonych potem w książce, której autor nadał podtytuł *Nowa kultura – nowa cywilizacja*. O tym, że notatki powstawały w Paryżu, mogą świadczyć wsunięte za okładkę zeszytu dwa wycinki z pisma „Les Nouvelles Littéraires”, którego tytuł odręcznie zapisano na każdym z nich, datując je na 19 września 1925 i 13 lutego 1926 roku. Na paryski kontekst lekturowych poszukiwań Baczyńskiego wskazują też sporządzane w brulionie spisy bibliograficzne, obejmujące wydania francuskie, niemieckie i – z rzadka – angielskie. Obok nazwiska autora, tytułu dzieła, miejsca i roku wydania pisarz umieszczał przy każdej pozycji oznaczenie cyfrowo-literowe wyglądające jak sygnatura biblioteczna. Idąc tym tropem, udało się ustalić ³⁰, że oznaczenia odpowiadają ówczesnym sygnaturom zbiorów Biblioteki Narodowej Francji. Z wypożyczonych tam bądź – co bardziej prawdopodobne – udostępnionych w czytelni ³¹ tomów Baczyński wypisywał fragmenty (w językach wydań), które uznał za szczególnie ważne. Opatrywał je też czasem własnymi komentarzami (te wprowadzał w języku polskim).

Z przeglądu brulionowych notatek wynika, że zanim Baczyński podjął próbę syntetycznego opisu aktualnego stanu kultury i cywilizacji europejskiej, studiował – najczęściej w oryginałach – nową i najnowszą literaturę z zakresu filozofii, socjologii, antropologii oraz ekonomii. W języku francuskim czytał prace takich myślicieli, jak: Emil Meyerson, Léon Duguit, Georges Sorel, Édouard Berth, Émile Durkheim, Paul Fauconnet, Lucien Lévy-Bruhl, Henri Bergson, Guillaume-

²⁸ Zob. przypis 22.

²⁹ Zeszyt znajduje się w zbiorach rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Zob. przypis 21.

³⁰ Za pomoc w tropieniu paryskich śladów Baczyńskiego dziękuję Annie Synoradzkiej.

³¹ W okresie międzywojennym Biblioteka Narodowa Francji mieściła się w budynku przy ulicy Richelieu, tam też znajdowała się czytelnia. Zbudowana w latach 1862–1868 według projektu architektonicznego Henriego Labrouste’a, stanowi do dziś miejsce wyjątkowo sprzyjające lekturze. Choć w 1996 roku większość zbiorów przeniesiono do nowej siedziby, budynek przy ulicy Richelieu pozostał filią Biblioteki Narodowej. Sala Labrouste’a niezmiennie pełni funkcję czytelni.

-Léonce Duprat, Bertrand Russell, Philippe Mauro. Poglądy Oswalda Spenglera, Edmunda Husserla, Ludwiga Steina, Williama Hirscha, Henryka Grossmanna poznawał z wydań niemieckich. Jak widać, Baczyński czytał dzieła Maura oraz Russella w tłumaczeniach francuskich³², a pracę Hirscha (zatytułowaną *Religion und Civilisation. Die Schlussfolgerungen eines Psychiaters*) w przekładzie niemieckim. Wybrał takie wydania zapewne dlatego, że językami francuskim i niemieckim posługiwał się dużo swobodniej niż angielskim³³.

Po powrocie z Paryża do Warszawy w roku 1926 autor kontynuował prace nad planowaną książką. Prowadził też dalej zeszyt z notatkami, czego dowodzą wypisy z książek wydanych po 1926 roku³⁴.

Pierwsza zapowiedź publikacji rozprawy o kulturze europejskiej pojawiła się w książce Baczyńskiego *Losy romansu*, wydanej przez Towarzystwo Wydawnicze „Rój” w 1927 roku. Znalazła się tu informacja, że „w przygotowaniu” znajdują się dwie kolejne prace autorstwa Baczyńskiego: *Nasi powieściopisarze: Orzeszkowa, Prus, Sienkiewicz, Żeromski oraz Propozycje. Studia nad duchem współczesnej kultury europejskiej*. Pierwsza z anonsonowanych książek ukazała się pod tytułem *Nasi powieściopisarze. Charakterystyki literackie* w 1928 roku nakładem Drukarni „Rola” J. Buriana. Na końcu edycji zapowiadano znowu: „W przygotowaniu: *Propozycje. Studia nad kulturą nowoczesnej Europy*”. Dwa lata później, w styczniu 1930 roku, w redagowanym i wydawanym przez Baczyńskiego miesięczniku „Europa” opublikowano jego artykuł *Literatura i poezja* z adnotacją, że jest to „urywek z rozdziału dzieła pt. *Propozycje*”³⁵. Inny fragment tej pracy, zatytułowany *Przyszłość kultury wobec cywilizacji nowoczesnej*, ukazał się w kolejnym numerze „Europy” z redakcyjnym dopiskiem pod

³² Notatki wskazują, że w oryginale angielskim Baczyński czytał dzieło Russella *Scientific Method in Philosophy*. Zachowane w brulionie wypisy pochodzą między innymi z następujących książek: O. Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, München 1922; E. Husserl, *Logische Untersuchungen*, t. 1: *Prolegomena zur reinen Logik*, Halle 1913; L. Stein, *An der Wende Des Jahrhunderts: Versuch Einer Kultur-Philosophie*, Freiburg 1899; W. Hirsch, *Religion und Civilisation vom Standpunkte des Psychiaters*, München 1910; E. Meyerson, *La déduction relativiste*, Paris 1925; P. Mauro, *L'apogée de la civilisation. Le nombre de l'homme*, Lausanne 1918; L. Duguit, *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, Paris 1920; B. Russell, *Les problèmes de la philosophie*, Paris 1923; L. Lévy-Bruhl, *La mentalité primitive*, Paris 1922; G.L. Duprat, *La responsabilité personnelle et l'éducation*, Paris 1921.

³³ W przechowywanych w Centralnym Archiwum Wojskowym kartach ewidencyjnych w rubryce „Znajomość języków w mowie i piśmie” pisarz podawał: niemiecki, rosyjski, ruski, francuski, polski (ewentualnie: niemiecki, rosyjski, francuski). CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.B.371.

³⁴ G. Peiron, *Georges Sorel (1847–1922)*, Paris 1927; E. Berth, *Du „Capital” aux „Refléxions sur la Violence”*, Paris 1932; H. Grossmann, *Fünzig Jahre Kampf um den Marxismus 1883–1932*, Jena 1932.

³⁵ S. Baczyński, *Literatura i poezja*, „Europa” 1930, nr 4, s. 118–123.

tekstem: „Urywek rozdziału o kulturze nowoczesnej z dzieła pt. *Propozycje*”³⁶. Zapowiadana książka nadal się jednak nie ukazywała, choć prasowy debiut jej dwóch „urywków” mógł świadczyć o tym, że publikacja całości jest już naprawdę blisko. Tymczasem rok 1932 przyniósł pionierską na gruncie polskim monografię Baczyńskiego *Literatura w ZSRR*, a w niej – na drugiej stronie okładki – informację: „Przygotowane do druku: *PROPOZYCJE – nowa kultura – nowa cywilizacja*”. Można by zatem sądzić, że praca nabrała w końcu ostatecznego kształtu. Jednak rok później, w grudniu 1933 roku, odpowiadając na ankietę „Wiadomości Literackich” ogłoszoną pod hasłem *W pracowniach pisarzy polskich*, Baczyński pisał:

Do druku przygotowuję książkę dawno zapowiedzianą o współczesnych prądach społecznych, umysłowych i artystycznych w Europie, tom wykładów o współczesnej literaturze Rosji, z uwzględnieniem literatury ukraińskiej i białoruskiej, a wreszcie większą książkę o problemach społecznych literatury i w literaturze. Tytuły nieustalone [...]”³⁷.

Zatem w 1933 roku „książka dawno zapowiedziana” była nadal „w przygotowaniu”, a jej tytuł „nieustalony”. Nie można wykluczyć, że w 1932 roku autor uznał tekst za gotowy do druku, ale nie znalazłszy wydawcy, nadal nad nim pracował, dokonując zmian i poprawek. Za taką możliwością przemawia gorzkie wyznanie, od jakiego Baczyński rozpoczął swoją odpowiedź na ankietę:

W najbliższym czasie prawdopodobnie nie wydam żadnej pracy, ze względu na trudności wydawnicze, które dla dzieł krytycznych i teoretycznych wzrastają u nas w stosunku odwrotnie proporcjonalnym do powieści i przekładów. Troska „sfer miarodajnych” jak dotychczas obejmuje tylko ciasny zakres fikcji literackiej z pominięciem myśli, zwłaszcza krytycznej. Jest to *signum temporis*³⁸.

Wszelako polityka wydawnicza nie była jedyną przyczyną kłopotów Baczyńskiego ze znalezieniem oficyny, w której mógłby wydać swoje utwory. „Zadzierzysta niezależność”³⁹ i bezkompromisowość, jakie wykazywał w każdej z życiowych ról, rodziły konflikty z wydawcami, co zmuszało go do poszukiwania

³⁶ S. Baczyński, *Przyszłość kultury wobec cywilizacji nowoczesnej*, „Europa” 1930, nr 5, s. 147–149.

³⁷ S. Baczyński, [Odpowiedź na ankietę] *W pracowniach pisarzy polskich*, „Wiadomości Literackie” 1933, nr 52, s. 10.

³⁸ Tamże.

³⁹ K. Wyka, *Krzysztof Baczyński...*, s. 114.

wciąż nowych⁴⁰. Nie wiemy, gdzie Baczyński zamierzał wydać pracę „o współczesnych prądach umysłowych i artystycznych w Europie” i czy podjął w tej kwestii jakieś konkretne działania. Nie wiemy nawet, czy i kiedy ukończył swoje dzieło (jeżeli tak się stało, to na pewno nie w roku 1929, jak podano w biografii Baczyńskiego, ale dużo później). Ostatecznie książka nigdy się nie ukazała (podobnie zresztą jak zbiór wykładów o literaturze radzieckiej wygłaszanych przez Baczyńskiego w Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie). Z trzech książek, zapowiadanych w 1933 roku w ankiecie „Wiadomości Literackich”, wydana została tylko ostatnia, „o problemach społecznych literatury i w literaturze”. Tom pod tytułem *Rzeczywistość i fikcja (współczesna powieść polska)*, opublikowany w warszawskim wydawnictwie Nowa Biblioteka Społeczna, okazał się ostatnią książką Baczyńskiego w ogóle. Jej pierwsze egzemplarze autor zobaczył na łożu śmierci. Zmarł 27 lipca 1939 roku, nie doczekawszy się pełnego nakładu⁴¹.

⁴⁰ Jak pisze Andrzej Kijowski, literat „nie miał wydawcy; jego książki ukazywały się nakładem podrzędnych firm”. A. Kijowski, *Wstęp*, w: S. Baczyński, *Pisma krytyczne...*, s. 15–16. Dzięki zachowanym fragmentom korespondencji wiemy, jak zakończyła się współpraca Baczyńskiego z Wydawnictwem Polskim, w którym w 1923 roku wydał zbiór studiów *Sztuka walcząca*, a w 1924 opracowanie historycznoliterackie *Literatura piękna Polski porozbiorowej (1794–1863)*. Ponieważ autor nie zgadzał się z rozliczeniem kosztów publikacji, złożył skargę w Towarzystwie Literatów i Dziennikarzy Polskich, które z kolei wystosowało pismo w tej sprawie do Wydawnictwa Polskiego. W odpowiedzi, skierowanej do zarządu TLiDP 26 lutego 1925 roku, pisano: „Potwierdzając odbiór łaskawego pisma z dn. 25 lutego rb. pospieszamy donieść najuprzejmiej, że wszelkie pretensje p. Stanisława Baczyńskiego do Wydawnictwa Polskiego uważamy za definitywnie załatwione i to zgodnie z umowami. Swego czasu na wysoce niegrzeczną interpelację ze strony p. Baczyńskiego podaliśmy mu ponowne rozliczenie, a ponieważ obszernej i drażniącej z jego strony korespondencji pragnęliśmy położyć kres raz na zawsze, przeto zaproponowaliśmy mu oddanie swych pretensji do rozstrzygnięcia sądowego. Na tym stanowisku Wydawnictwo Polskie stoi i nadal. Sprawa sporna – jednostronna – jest według umów najściślej załatwiona, a poza tym, oceniając obiektywnie całe dotychczasowe postępowanie p. Baczyńskiego, nie widzimy po prostu możliwości rozstrzygnięcia jej w sposób polubowny”. Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza, Archiwum Stanisława Baczyńskiego, teczką 12: *Dokumenty i korespondencja S. Baczyńskiego*, nr inw. 3213.

⁴¹ W zachowanej w Muzeum Literatury odręcznej notatce Stefania Baczyńska pisała: „Wydana i złożona już w jednej z introligatorni w północnej części miasta [książka – A.S.D.] uległa skonfiskowaniu i spaleni całego nakładu przez okupanta [...]. Ocalało zaledwie 20 egzemplarzy autorskich, które przesłano autorowi – i który je rozesłał z dedykacją do swoich najbliższych przyjaciół na 20 dni przed śmiercią”. W muzeum znajduje się egzemplarz *Rzeczywistości i fikcji* z dedykacją „Kochanemu Synkowi – ojciec S. Baczyński” datowaną w Warszawie 7 lipca 1939 roku.

Spis nazwisk i dzieł*

A

- Aksakow Siergiej • 88, 97
Akselrod (Axelrod) Pawieł • 123
Aleksander III Macedoński • 62
Arystoteles • 254
Augustyn (właśc. Aureliusz Augustyn z Hippony), św. • 50, 107

B

- Bakunin Michaił • 87, 88, 107, 169
Balfour Arthur • 263
Bergson Henri • 39, 185, 242, 258, 259, 261, 264
– *Ewolucja twórcza*, przeł. F. Znaniecki, Warszawa 1913 • 258
Berkeley George • 258
Bierdiajew (Berdajew) Nikołaj (Mikołaj) • 31, 74, 81, 84, 90, 92–102, 105, 107, 133, 147–149, 151, 158, 165, 176, 197, 235, 251
– *O nowom religioznom soznanii*, w: N. Bierdiajew, *Sub specie aeternitatis*, Sankt-Petersburg 1907 • 93
– *Smysł istorii. Opyt filosofii czelowieczeskoj sud'by*, Berlin 1923 • 93
Boutroux Émile • 259
– *De la contingence des lois de la nature*, Paris 1874 • 261
Braque Georges • 207

- Bruno Giordano • 159
Brunschwig Henri • 241
Brutskus (Brutzkus) Boris • 112, 114
– *Die Lehren des Marxismus im Lichte der russischen Revolution*, Berlin 1928 • 112
Buckle Henry Thomas • 164
Buddha (właśc. Siddhartha Gautama) • 129
Bułhakow Jakow • 85, 89, 91, 92, 95

C

- Campbell Joseph • 249
Chateaubriand François René • 47, 48, 246
Chomiakow Aleksiej S. • 31, 81, 85, 88, 92, 97, 235
Chwistek Leon • 210
Cieszkowski August • 47, 49
Cocteau Jean • 219, 220
– *Le rappel à l'ordre*, Paris 1926 • 219
Coleridge Samuel Taylor • 246
Comte August • 48, 71, 106, 108, 165, 250
Cournot Antoine-Augustin • 53, 241
– *Considérations sur la marche des idées et des événements dans les*

* Wersje oboczne lub spolszczone nazw osobowych podano w nawiasie, jeżeli takie formy występowały w maszynopisie. Tam, gdzie nie udało się ustalić (z całą pewnością lub dużym prawdopodobieństwem), o jakiej edycji autor wspomina (lub z jakiej cytuje), podano datę pierwszego wydania. W przypadku dzieł Hezjoda odnotowano tylko tytuły. W nawiasach kwadratowych zamieszczono komentarze edytora.

- temps modernes*, t. 1–2, Paris 1872
 • 53
 Craig Edward Gordon (właśc. Henry Edward Gordon Godwin Wardell)
 • 253
 Czaadajew Piotr • 88, 89
 Czernyszewski Nikołaj • 88
 Cziczerin Borys • 90

D

- Darwin Karol • 48, 70, 246
 Dawid Jan Władysław • 259
 – *O intuicji w mistyce, filozofii i sztuce*,
 Kraków 1913 • 259
 Doesburg Theo van • 203, 204
 Dostojewski Fiodor • 97, 100
 Durkheim Émile • 241, 259
 – *Zasady metody socjologicznej*, 1895
 • 259

E

- Einstein Albert • 243, 260
 Emerson Ralph Waldo • 174
 Engels Fryderyk • 120, 121, 124

F

- Febvre Lucien • 164
 Ferrero Guglielmo • 135, 165
 – *Entre le passé et l'avenir*, Paris 1926
 • 135
 Feuerbach Ludwig Andreas • 87,
 101, 248
 – *Das Wesen des Christentums*, Lipsk
 1841 • 248
 Fichte Johann Gottlieb • 47, 50,
 108, 174
 Filip II Macedoński • 62
 Ford Henry • 116
 Fourier Charles • 108
 Fryderyk II Wielki • 62

G

- Galileusz (właśc. Galileo Galilei)
 • 159, 190
 Gapon Gieorgij • 118
 Gide André • 238
 Goethe Johann Wolfgang • 67, 77,
 255
 – *Faust*, 1833 • 255

H

- Hamelin Octave • 241
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich • 47,
 50, 51, 53, 59, 68, 69, 73, 78,
 83, 87, 94, 108, 110, 112, 113,
 165, 174, 229, 243, 248, 249,
 264
 Heraklit • 59
 Hercen Aleksandr (Aleksander) • 87,
 101, 107, 151
 – *Przed burzą* [nie udało się ustalić
 źródła tego tekstu] • 152
 Hezjod • 167
 – *Prace i dni* • 167
 – *Teogonia* • 167
 Hobbes Thomas • 56
 Hohenzollernowie, dynastia • 65,
 70, 73, 142
 Homer • 237
 Hume David • 258
 Hus Jan • 248
 Husserl Edmund • 31, 180–185,
 209, 235, 241, 261
 – *Logische Untersuchungen*, t. 1–2,
 Halle 1900–1901 • 182, 183
 – *Philosophie als strenge Wissenschaft*,
 „Logos Internationale Zeitschrift
 für Philosophie der Kultur” 1910/11,
 t. 1 • 180

I

- Ibsen Henryk • 254

J

- James William • 249
 Jeanneret Charles-Édouard (pseud. Le Corbusier) • 208, 212
 – Ozenfant & Jeanneret, *La peinture moderne*, Paris 1925 • 212
 Jewreinow Nikołaj • 253, 254
 Jezus Chrystus • 52, 62, 75, 85, 86, 228, 247
 Jodl Friedrich • 150
 – *Vom wahren und vom falschen Idealismus*, Leipzig 1914 • 150
 Jużakow Siergiej • 89

K

- Kant Immanuel • 100, 243, 248, 251, 259
 Kautsky Karl (Karol) • 123, 129
 – *Terrorismus und Kommunismus*, Berlin 1919 • 123, 129
 Keyserling (Kayserling) Hermann • 31, 50, 72–80, 83, 84, 101, 105, 137, 142, 145, 165, 235
 – *Das Spectrum Europas*, Heidelberg 1928 • 76
 Kiereński Aleksandr • 120
 Kneser Martin • 260
 Konfucjusz • 129
 Kopernik Mikołaj • 190
 Krasiński Zygmunt • 49
 – *Nie-Boska komedia*, 1835 • 254
 Kropotkin Piotr • 87, 88, 169
 Królikowski Ludwik • 49, 107

L

- Lalandel • 241
 Lamartine Alphonse Marie Louis de • 47
 Lamprecht Karl • 164
 Lange • 164
 Le Corbusier (właśc. Charles-Édouard Jeanneret) • 204

- *Almanach d'architecture moderne*, Paris 1925 • 204
 Le Dantec Félix-Alexandre • 241
 Le Roy Édouard Louis Emmanuel Julien • 37
 Léger Fernand • 207
 Leibniz Gottfried Wilhelm • 56, 187
 Lenin Włodzimierz Iljicz (właśc. W.I. Uljanow) • 31, 70, 91, 103, 117, 119–123, 125, 127–129, 130, 235
 – *Państwo a rewolucja*, 1918 • 128
 Leonardo da Vinci • 228
 Leontjew Konstantin • 74, 97
 Lévy-Bruhl Lucien • 37, 260
 Likurg • 126
 Lipchitz Jacques • 208
 Lipps Theodor • 174, 193, 208
 Loisy Alfred • 92, 246
 Lorentz Hendrik • 260
 Ludwik XIV, z dynastii Burbonów • 62
 Luter Marcin • 248

M

- Mach Ernst • 260
 – *Beiträge zur Analyse der Empfindungen*, Jena 1886 • 260
 Mainländer (Mainlaender) Philipp (właśc. Philipp Batz) • 48
 Majakowski Włodzimierz • 220
 Malewicz Kazimierz • 210, 239
 Marinetti Filippo Tommaso • 133–134, 139, 140–142
 – *Discorso di Monza*, „Il Popolo d'Italia”, 13 listopada 1919 • 142
 – *Futurismo e fascismo*, Milano 1924 • 134
 Mariusze, ród rzymski • 62
 Marks Karol • 31, 48, 49, 51–52, 63, 89, 96, 103, 106, 107, 109–116, 118–121, 124, 125, 128,

- 138, 165, 173, 174, 235, 246, 249
- *Kapitał. Krytyka ekonomii politycznej*, 1867 • 112, 126
 - Mendelsohn Erich • 205
 - [Bez tytułu], „Blok. Czasopismo Awangardy Artystycznej” 1926, nr 11 • 205
 - Mereżkowski Dmitrij • 91, 117
 - Metz André • 244
 - *Une nouvelle philosophie des sciences*, Paris 1928 • 244
 - Meyerhold Wsiewołod Emilewicz • 253
 - Meyerson Emil • 31, 39, 69, 235, 241–244, 261
 - *De l'explication dans les sciences*, t. 1, Paris 1921 • 244
 - *La déduction relativiste*, Paris 1925 • 243
 - *Identité et réalité*, Paris 1926 • 242
 - Michał Anioł (właśc. Michelangelo di Ludowico Buonarotti Simoni) • 228
 - Mickiewicz Adam • 48, 49, 85
 - *Dziady*, 1823–1860 • 254, 255
 - Mojżesz • 54, 251
 - Morozow, mistyk rosyjski • 78, 85
 - Mussolini Benito • 55, 133–134, 137, 140, 141, 147, 250
 - *Discorsi* [być może chodzi o broszurę *Discorsi del* 1925, Milano 1926] • 133

N

- Napoleon Bonaparte • 50, 62, 115
- Newman John Henry • 92, 246
- Newton Isaak • 243
- Nietzsche Friedrich Wilhelm • 39, 48, 56, 70, 76, 78, 169, 174, 248

O

- Owen Robert • 108
- Ozenfant Amédée • 208, 212
- Ozenfant & Jeanneret, *La peinture moderne*, Paris 1925 • 212

P

- Pareto Vilfredo Federico Damaso • 137
- *Trattato di sociologia generale*, 1916 • 137
- Paweł (Paweł z Tarsu), św. • 120
- Peabody Francis Greenwood • 247
- *Jezus Chrystus i kwestia społeczna*, przeł. A. Jałowiecka, Warszawa 1911 • 247
- Picasso Pablo • 207
- Pirandello Luigi • 253
- Piscator Erwin • 254
- Planck Max • 260
- *Physikalische Rundblicke: gesammelte Reden und Aufsätze*, Leipzig 1922 • 260
- Platon (właśc. Arystokles) • 174, 197
- Plechanow Gieorgij W. • 123
- Poincaré Henri Jules • 39, 241, 259
- Proudhon Pierre-Joseph • 107
- Przybyszewski Stanisław • 254
- Pyrron z Elidy • 174

Q

- Quesnay François • 172

R

- Rathenau Walther • 57, 107, 116, 117, 149, 152, 153, 154
- *Von Kommenden Dingen*, Berlin 1919 • 149
- Reinhardt Max • 254
- Renouvier Charles Bernard • 259
- Riegel Ferdinand • 208, 228

Rosny aîné J.-H. (właśc. Boex Joseph Henri Honoré) • 241

Rousseau Jean-Jacques • 52, 63, 168

– *Umowa społeczna*, przeł. A. Peretiatkiewicz, Kraków 1918 • 168

Russell (Russel) Bertrand Arthur William • 31, 39, 180, 235, 241, 261, 262–267

– *Our Knowledge of the External World as a Field for Scientific Method in Philosophy*, Chicago, London 1914 • 264

– *The Problems of Philosophy*, New York 1912 • 263

S

Saint-Simon Claude Henri • 108

Sawickij Piotr Nikołaj • 85

Schaffer V. • 260

– *Względność jako teoria fizyczna*, „Revue des Questions Scientifiques” 1925, t. 8 • 260

Scheler Max • 184

Schelling Friedrich Wilhelm Joseph • 47, 108

Schopenhauer Arthur • 75, 174

Scypion • 62

Siemsen Anna • 237

– *Politische Kunst und Kunstpolitik*, Berlin 1927 • 237

Sismondi Jean Charles • 108

Sofokles • 237

Solon • 126, 251

Sołowjow (Sołowjew) Władimir (Włodzimierz) • 85, 89, 92, 117, 118

Sorel Georges (Jerzy) Eugène • 70, 173

Spann Othmar • 154

Spencer Herbert • 264

Spengler Oswald • 31, 38, 40, 54, 58–71, 73–75, 78, 79, 83–85, 87, 90, 95, 96, 98, 101–102, 105, 107, 108, 116, 133, 145, 147–149,

151, 152, 154, 158, 165, 191–193, 203, 226, 227, 229, 235, 240

– *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, t. 1, Wien 1918; t. 2, München 1922 • 38

Spinoza Baruch • 56, 187, 251, 264

– *Etyka*, 1677 • 264

Stalin Józef W. (właśc. Iosif Dżugaszwili) • 119–121, 127–128, 129

– *Lenin i leninizm* [nie udało się odnaleźć źródła tego tekstu. Być może chodzi o książkę *Podstawy leninizmu* (wyd. w języku polskim: Moskwa 1935)] • 120

Stein Ludwig • 56

– *An der Wende des Jahrhunderts. Versuch einer Kultur-Philosophie*, Freiburg 1899 • 56

Stirner Max (właśc. Johann Kaspar Schmidt) • 48, 169

Strindberg August • 254

Strzemiński Władysław • 210, 212

Strzygowski Josef • 82

– *Die Krisis der Geisteswissenschaften. Vorgeführt am Beispiele der Forschung über Bildende Kunst; Ein grundsätzlicher Rahmenversuch*, Wien 1923 • 82

Suwczyński Piotr • 85

Szestow Lew Issakowicz • 251

– *Potestas Clavium oder die Schlussegewalt*, München 1926 • 251

T

Tairow Aleksandr • 253

Tatlin Władimir J. • 208

Taylor Frederick Winslow • 116

Temistokles • 62

Tołstoj Lew • 91, 97, 106, 107, 174

Towiański Andrzej • 49
Trentowski Bronisław Ferdynand
• 49
Trocki Lew • 231
Trubieckoj (Trubeckij) Nikołaj • 85
Tuhan-Baranowski (Tugan-Baranowskij)
Mychajło • 114
– *Socjalizm a nauki pozytywne*, 1918
• 114
Turati Filippo • 141
Tyberiusz (Tiberius Claudius Nero)
• 62
Tycjan (właśc. Tiziano Vecellio)
• 192

U

Uchtomskij Esper • 89

V

Veronese Paolo (właśc. Paolo Caliari)
• 192
Vico Giambattista • 165

W

Weber Karl Emil Maximilian (Maks)
• 126
Winkler Konrad • 210
Wipper Robert J. • 82, 84
– *Krugoworot istorii*, Moskwa–Berlin
1923 • 82
Worringer Wilhelm • 193, 197, 208
– *Abstraktion und Einfühlung*, Mün-
chen 1907 • 208
Wyspiański Stanisław • 254–255
– *Legion*, Kraków 1900 • 255

Z

Zdziechowski Marian • 88, 90
– *Mesjaniści i słowianofile. Szkice
z psychologii narodów słowiańskich*,
Kraków 1898 • 88

Wszystkie fotografie zamieszczone w książce pochodzą ze zbiorów
Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie.

Redaktor

Barbara Jagoda

Projektant okładki

Natalia Zalewska

Projektant układu typograficznego oraz łamanie

Paulina Dubiel

Redaktor inicjujący

Przemysław Pieniążek

Wykonanie i graficzne przygotowanie reprodukcji kart maszynopisu

Zenon Dyrszka

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.11.2022:

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce

Od 1.12.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie
autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium
Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5261-3114>

Baczyński, Stanisław

Stanisław Baczyński: Propozycje : nowa kultura
nowa cywilizacja / opracowanie z niezupełnego
maszynopisu i komentarz edytorski Anna

Szawerna-Dyrszka. Wydanie I. - Katowice :

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021

DOI <https://doi.org/10.31261/PN.4075>

ISBN 978-83-226-4133-0

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4134-7

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 18,75. Liczba arkuszy wydawniczych: 19,5. PN 4075.
Cena 74,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze Munken Print White
90 g/m², vol. 1.5. Do składu użyto krojów pisma Karmina (autorstwa Veroniki Burian & José
Scaglione / TypeTogether) oraz Courier New. Druk i oprawę wykonano w drukarni
Volumina.pl Daniel Krzanowski (ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)

Jako tekst dotąd w swej „prawie-całości” nieznany *Propozycje* są ciekawe, bo poszerzają naszą „bibliotekę dwudziestolecia”, pozwalają usłyszeć jeszcze jeden głos z wnętrza lat dwudziestych, wypowiedziany przez ciekawego, wciąż nie dość uwzględnionego krytyka literatury i kultury. Jako tekst niedokończony *Propozycje* wpisują się zaś w dające się odczuwać zainteresowanie projektami niesfinalizowanymi. W dobie „zwrotu archiwalnego” i narastającego zaciekania „płynnym tekstem” publikacja *Propozycji* wydaje się dobrze wpisywać w żywe dziś tendencje humanistyki polskiej i światowej. [...]

Dla mnie osobiście *Propozycje* są wręcz pasjonujące – mianowicie pasjonujące jako zapis iluzji intelektualisty, który, jak sędzę, dokonuje sprawnych teoretycznych konceptualizacji rzeczywistości, nie dostrzegając przy tym (czy nie doceniając) groźnych tendencji narastających w świecie nowoczesnym, a potwierdzających raczej lęki katastrofistów niż antykatastroficzną optykę krytyka, budującego optymistyczną (mimo wszystkich zastrzeżeń) interpretację swej współczesności (antykatastrofizm *Propozycji* nie zaskakuje czytelnika obeznanego z myślą Stanisława Baczyńskiego, łatwo dostrzec powiązania *Propozycji* ze znanym esejem *Syty Paraklet i głodny Prometeusz*). [...]

Czytając *Propozycje* w edycji Anny Szawerny-Dyrszki, nie mogę też przestać myśleć o dacie śmierci Stanisława Baczyńskiego – tuż przed nastaniem światowej katastrofy. Jak również o życiu i śmierci jego syna, w czasach powstawania *Propozycji* – kilkuletniego dziecka. Ta ostatnia optyka – spoglądanie na dzieło i biografię ojca przez pryzmat dzieła i biografii syna – choć w pewnym sensie nieuprawniona (słusznie też dystansuje się od niej Anna Szawerna-Dyrszka już w pierwszym akapicie wstępu), wydaje mi się, koniec końców, nie do uniknięcia. Zbyt wielka jest siła symboliczna biografii Krzysztofa Kamila, by dało się ją wziąć w poznawczy nawias, odseparować od myślenia o historiozoficznej prozie Stanisława...

Z recenzji wydawniczej
dr. hab. Mateusza Antoniuka

Patronat honorowy

Kup książkę

Więcej o książce

